

У вечері о 8. годині в помешканню Водосвятського було призначено зібрання редакції “Відродження”, або, другими словами, комітета відроженців. Але за годину до цього несподівано приїхали з провінції батько його, Антін Антонович Водосвятський, становий пристав в одставці, і його жінка, Варвара Кіндратівна. Такі невчасні одвідини зразу ж настроїли Водосвятського до батьків не так, як йому самому хотілось би. Не дивлячись на те, що він жив після закордону на Україні вже більше як рік, вони бачились всього разів два, та й то якось похапцем, — Коля все кудись спішив, нетерпеливився, був чимсь обидва рази заклопотаний, все обіщав приїхати, й навіть побалакати з ним як слід не привелось.

Тепер вони приїхали на цілий тиждень, що зараз же з порогу занадто весело й безжурно заявив Антін Антонович. В руках у його був великий клунок з припасами, а у Варвари Кіндратівни — закутана в газету велика банка смородинного варення, яке дуже любив Коля.

Помітивши на лиці сина якусь не то натягнутість, не то заклопотаність, Антін Антонович весело закричав:

— Ну, ти, брат, не той... не задавайся. Ми тебе арештуємо! Тепер не одкрутишся. Годі. Закажуй самувар, чай будемо пить. От мамахен тобі смородинного варення привезла. А тут ковбаса, сало, пундики-мундики. Самі малоросійські!

Але, дізнавшись, що Коля сей вечір ніяк не може бути з ними, бо має засідання редакції, старі зразу ж злякались, притихли й затурбувались; що ж їм робить? Вони думали прямо у Колі зупинитись, — у його дві кімнати з ліжком і канапою. Мамахен можна б на ліжку, Коля на канапі, а старий і долі спав би на шубах.

— Ну, значить, мамахен, в Рязанські номера, в Гранд-Отель наш треба йти... — рішив Антін Антонович.

Коля не одмовляв, йому незручно було мати у себе батьків цілий тиждень.

Але він покликав Івана й замовив самувар, попрохавши наготовити його якомога швидче.

Батьки тим часом роздяглись з своїх шуб. Варвара Кіндратівна була в шовковій фіолетового кольору кохточці з великими опухами на рукавах вище ліктів. На голові у неї був чорний кружевний очіпок, а в руках Бог зна для чого чистенька хусточка. Лицем вона дуже була похожа на сина, тільки губи у неї були тонкі, і розріз рота подібний до прорізаної ножом дірки в м'ячу. Вона посварилась у дорозі з Антоном Антоновичем, і ще не пройшов у неї гнів на його. Через те вона більше мовчала, тільки дивилась на сина з суворою ніжністю, а на чоловіка поглядала з хмурою зневагою.

Трошки поговоривши з старими, Коля знов сів за стіл, — йому треба було дописати статтю до завтрашнього числа газети.

Батьки майже на шпиньках одійшли від столу й почали оглядати помешкання. Нічого собі кімнатки, тільки якось в цих великих городах незатишно, голо, холодно в хатах. І запахи якісь, Бог їх святий знає, що воно таке, — кисле, ущіпливе, затхле. Мабуть, накурюють товариші. І скрізь ці газети, — на стільцях, столах, підвіконниках, на підлозі. Всюду недокурки, сліди брудних ніг, — що за мода така — ніг не витирати.

Але що подобалось старим, так це те, що й ті рази, а саме: одяга Коліна й спосіб її вішати. Штани, наприклад, висіли не так, як висять всі штани, а перевернуті догори халошами. Халоші ж заціплені між двома планочками.

— По-американському! — шопотом сказав Антін Антонович, з гордостю киваючи на штани. А Варвара Кіндратівна обережно взяла в руку матерію й помняла.

— Ну, такої в нас і по десять рублів аршин не дістанеш! — самовпевнено прошепотів Антін Антонович.

Варвара Кіндратівна погладила штани й одійшла до пальта. Пальто теж було чудесне, хоч і висіло так, як висять пальта й в Бердянську. Але черевики знов стояли не так, як у Бердянську, — вони були натягнені на якісь чи колодки, чи Бог його зна що таке. І все з товстезними підошвами, з жовтої шкіри.

— Американські! — зворушено знов пояснив Антін Антонович.

А Коля, тісно стуливши губи (так само, як і тоді, коли во время оно писав латинські слова), строчив і строчив. Антін Антонович бачив одним оком, що й папер, на якому писав Коля, був не звичайний, а довгенький, як ті паперці, на яких пишуть “на часточку” за здоров’я або за упокой.

“Редактор”, — подумав він собі.

Раптом у двері хтось застукав і, не чекаючи відповіді, в хату хутко ввійшов панок у ціліндрі, в пальті, як у Колі, схожим на одрізану внизу попівську рясу, й з вусами, у яких кінчики для чогось були здерті трохи не в ніздрі носа. Побачивши старих Водосвятських, панок дуже чемно зняв ціліндр і низько з повагою вклонився. Потім, не кажучи ні слова, зараз же підійшов до Варвари Кіндратівни, ще раз низько вклонився й простягнув руку, з дуже серйозним виглядом говорячи:

— Доктор Сріблюк.

Варвара Кіндратівна руку подала, але з тривогою подивилась на сина: чим же це він хворий, що до його докторі ходять. А “доктор” так само шаркнув ніжною перед Антоном Антоновичем і знов сказав:

— Доктор Сріблюк.

Далі поспішно задом одійшов од них і привітався з Колею.

— Роздягайся, стерво! — весело проговорив Коля, — це мої батьки приїхали навістити. На жаль, як раз такий час. Ну, та до засідання є трохи часу. Зараз чай буде.

Панок роздягся й знов підійшов до старих. Волосся, як і в Колі, було, немов у молодиці, розчісане посередині і прилизане на боки. Вуха трохи топірчилились, одначе мужчина був пристойний, правда, невеликий зростом, але чисто одягнений. І такий, видно, благородно-вихований, чемний.

Він почав займати гостей розмовою.

Говорив він по-малоросійському, як і всі приятелі Колі, з якими старим доводилось стрічатись.

Але з перших же слів виявилось, що ні Антін Антонович, ні Варвара Кіндратівна деяких виразів доктора не розуміли, хоч самі добре говорили по-малоросійському, а останніми часами так і газети малоросійські читали.

Доктор Сріблюк поспішно пояснив, що він Галичанин, а в галицькій Україні говорять трохи відмінно від тутешньої говірки.

Узнавши, що доктор з Галичини, Антін Антонович зацікавився. Він і од Колі чув, і в газетах читав про цей край, але ніколи не балакав з самими галичанами. От йому, наприклад, дуже хочеться знати, чи там таки справжні малороси, чи, може, якесь инче плем’я, — слов’янське, але инче?

Ні, там таки були справжні малороси, русини, як там називаються.

Ну, так, русини, це Антін Антонович чув.

— А скажіть, пожалуста, чи то правда, що там инакше й не говорять, як по-малоросійськи, чи то пак по-українськи?

І то була правда.

— Так таки скрізь? І дома, і в товаристві? І в гімназіях учать по-мало... чи то пак по-українськи? Ну, в поліції то вже, мабуть, якось инакше?

Виявлялось, що навіть і в поліції по-українському. Це вже було підозріло й не поміщалося в голову Антона Антоновича. Ну, нехай в гімназіях, університетах тепер мода пішла така, на хахлатчину, але щоб і в поліції — це щось непевне. Сам Антін Антонович дома з дітьми й жінкою балакав жаргоном, і тільки для Колі старався “ламати язика по-хахляцькму”.

— Ну а, скажемо, повістку якусь... як це — “повістка” по-українському? — звернувся Антін Антонович до сина. Але Сріблюк поспішно захитав головою.

— Я розумію, я розумію... І повістки по-українському. Антін Антонович розвів руками.

— Діла! А по-руськи нічого?

Коля трохи нетерпеливися, йому, видно, було соромно за батьків, за їхню нечисту мову, за наївність питань. Але він стримував себе й навіть в пояснення сказав, що Сріблюк, наприклад, зовсім не розуміє по-руському. Сріблюк як ілюстрацію зараз же сказав.

— Я завсем не знаю каваріть по-руські...

Старі весело засміялись, причому Антін Антонович діскантом, а Варвара Кіндратівна басом. Після цього вони почули себе вільніше з доктором, його незнання такої простої річі, як руська мова, поставило його немов нарівні з ними.

Варвара Кіндратівна вже збиралась спитати його, що робить, як колеть у правому боці. Останніми часами її так почало колоть, що хоч живим до Бога лізь.

Антін же Антонович розстібнув свій мундур, оживився, розійшовся й почав розказувати, як у них в повіті поширилось тепер це малоросійство, чи то пак українство. Говорив він чистіше й вільніше, ніж перед цим, немов підбадьорений тим, що почув від доктора-галичанина. Раз там, у Європі, не соромляться цієї мови, раз навіть в поліції говорять і пишуть на ній, то це не Колькині дурощі, а справді, щось серйозніше.

— Та я сам з чистокровних малоросів! — з гордостю говорив він, весь час оживлено поглядаючи ясними дитячими очима то на Колю, то на доктора, то на стару. — Моя бабка з полтавських козаків, а прадід був репаній мужик, їздив у Крим по сіль, чумакував. Ну, дід уже на попа вибився, а батько за ним. Так ще батько инакше й не вмів говорити, як по-хохлацькому. Так, бувало, чеше, що ого-го-го! У вас там, в Галичині, мабуть, професор так не заговорить... Ну, я трохи одстав, служба така. А от тепер знов пішов цей дух, пішов. Та, скажіть на милість, який прилипчивий цей дух. Ти знаєш Іллю Самсоновича Кривулю? — раптом повернувся Антін Антонович до сина.

— Здається, земський лікар? — хмуро бовкнув Коля.

— Атож, Атож! (Антін Антонович знов хутко повернувся до доктора). Чоловік сивий як голуб, од трьох синів унуків має, ніколи нічим політичеським грішний не був, — на: на старости літ у мазепинці записався, хе-хе-хе! Таким малоросом, чи той українцем, зробився, що прямо не підступай. На земських зібраннях инакше як по-українському й не желає говорити. Слухати не хоче, як до його по-руському говориш. “Що? Га? Не розумію”. Антін Антонович залився дрібненьким радісним смішком. Потім зараз же з більшим запалом заговорив далі:

— А попа нашого синок? З батьком така війна за це, що страх дивиться. Батько, знаєте, чоловік подневольний, служебний, ну, знаєте, неловко, неприємно. А син знати того не знає, сини обикновенно не хотять того знати... “Я, — кричить, — син свого народу, не хочу бути йому зрадником. Ти, — кричить, — не пастирь, а русифікатор”. І виганяв його батько, і бились, і знов мирились... Ну скажіть мені, пожалуєста... От ви скажіть, Колька наш правду рідко говорить нам, скажіть: а це не опасна штука, це... українство? Кричать у нас там всякі чорносотенні оратори, що це вроді революції, а нам, старим, трудно то знати. На просту думку, воно наче б то й нема нічого такого страшного, що чоловік хоче по-своєму рідному

говорить, а може, воно якось... Ні, кажете? Та й я так думаю. Ну, а Коля наш уже революції не робить? Га? Ні?

— О, за се не бійтеся! — живо сказав галичанин. — Тепер не сі часи. Тепера ваш син цілком на іншій дорозі. За се я можу ручити вам.

Варвара Кіндратівна глибоко зітхнула й промовила:

— Дай то Боже... Пора вже йому в люди виходить. А то ж сором з людьми говорить про сина. А скільки в самих війни було за цю революцію.

— Ну, стара, що було то було, — перебив Антін Антонович. — Тепер же бачиш сама, кустом який на йому, наш Гвозділін такого не має... хе-хе-хе... Слава Богу кажи, а ти старе згадуєш. “Кто старе помянет, тому глаз вон”... Правда, Николай Антонович?

Николай Антонович, видно, був не зовсім задоволений балачкою. Подивившись на годинника, він раптом устав і сказав:

— Ну, тато, мамо, я мушу попрохати у вас вибачення, зараз почнуть збиратись люди, й ніяково вам тут бути... Я завтра забіжу до вас, або краще ви зайдіть, і ми побалакаємо як слід.

Батьки хапливо встали й почали одягатись. Варвара Кіндратівна хотіла щось сказати синові, але Антін Антонович якось незвично для його сердито прикрикнув на неї, і вона замовкла.

— Так я завтра забіжу, — ідучи за батьками до порога, сказав Водосвятський. — Ви в “Рязанських Номерах”? Добре, я забіжу.

Коли вони вийшли, Водосвятський чогось злісно шпурнув додолу купу газет з канапи й зо всього розмаху ліг на неї. Сріблюк, видно, спочатку почував себе трохи ніяково, але хутко прийшов до свого нормального стану намацуючої уважності, уступливої запобігливості й занадтої бадьорості.

Він сів у ногах Водосвятського й ударив його рукою по коліні:

— Ну, найясніший пане редакторе, як там з панною Валею? Прийде вона сьогодні?

Водосвятський одсунувся до стінки й нічого не одповів. В очах йому було зле й холодне поблискування.

— Терпїть не можу, як це старе луб’я починає за тебе турбуватись, — проговорив він, немов виправдуючись і сам же дратуючись за це оправдування.

— Ну, старі люди, прошу тебе... — примирливо сказав Сріблюк, підтягуючи штани догори, щоб не натягувались на колінях. Потім вийняв невеличке дзеркальце, подивився на вуса й знов хляснув Водосвятського по носі.

— Ну, як же з Валею? Как она себе поживает?

— Іди ти к чорту разом з нею, — сердито бовкнув Водосвятський.

Сріблюк засміявся.

— Але-во! Чого ж би я мав з нею йти десь до чорта, коли хтось иньчий має йти в ліпше місце? Ну як, Миколо?

Микола підвівся на ліктях і встав з канапи. Одшпурнувши ногою вбік газети, він вмить повернувся до Сріблюка й злісно сказав:

— Одмовила, паршива! Можеш собі увявити?

Сріблюк злякався, аж встав.

— Але що ти кажеш?!

Водосвятський завзято мотнув головою й мстиво додав:

— Ну, тільки я тобі ще покажу... Розумієш, яка ніби страшно моральна, ідейна, поступова, любить мене, кохає по самі свої погані вуха, а сама, не бійсь, як сказав їй побратися, аж отетеріла. Зараз на сцену родичі, Анатолій Аркадевич, те та се. Очевидно, вона якогось принца жде. Ах ти ж, синьоносий мордворот! Почекай, я тобі покажу, як

поженимось, я тобі покажу принца. Вона, бач, серйозно над цим не думала, вона страшно рада, але це так несподівано...

— Значить, вона не цілком рішучо одмовила? — ухопився Сріблюк.

— Цілком не цілком, а не сміє за носа мене водити! Вона дума, що я їй лицарем буду ще довго? На реферати з нею ходи, в театр, у клуб... Лакея, сволоч, собі знайшла? Чекай, я тобі покажу. Через два місяці найпізніше вона буде madame Водосвятська. Моральна то вона моральна й любить совать свій ніс скрізь, де погане пахне, але ми теж дещо бачимо. Вона мені голову крутить; мордovorот, оповідає різні, еротичні історії — і ніби страшенно ними обурюється, а сама аж слини ковтає, стерво. Ну, я тебе, ципонько, на цьому й піймаю. Я, голубко, мастурбацій не люблю. В один чудовий вечір любов моя розгориться й каюк. А тоді, коли ти така справді моральна, — прошу до вінця. Побачимо, що тоді високоповажаний аристократ Анатолій Аркадєвич заспіває?

Сріблюк неймовірно заклопотано покачав головою.

— Е, щось вона не така... Мені здаєсь, що вона на такий гачок не піде. А ти з нею не говорив, може, вона так дасть щось на газету?

— А ми побачимо, піде чи не піде. Погано, що вона нічого не п'є, а то б я їй давно показав лицарство. А втім, нічого, вип'є...

Сріблюк сидів заклопотаний: справа йшла зовсім не так блискуче, як він думав, їдучи на Україну, й як малював її Водосвятський, закликаючи за співредактора. Ті гроші, які дав на початок Скалозуб, вже майже кінчалися, а надій на нові було мало. Відродженням зовсім не так були захоплені заможні кола Українців, а найбільш захоплені — студенти, учителі, чиновнички — нарід нічого не вартий. В цьому смислі навіть роман з Дінею Микульською нічого не дав. Роман — річ сама по собі, звичайно, непогана, навпаки, але занадто плятонична з ідейно-фінансового боку. Був план — женити Водосвятського на Валі Микульській, двоюродній сестрі Анатолія, але ось тепер виявляється, що й з цього боку рветься. А Скалозуб, не дивлячись на свій ультрачервоний патріотизм, більше не дасть.

— А знаєш що? — раптом блиснула Сріблюку ідея. — Ти маєш якогось знайомого лікаря або аптекаря?

— Ну? — не розуміючи його думки, спитав Водосвятський.

— Маєш чи ні, кажи раз!

— Ну, хай маю. Але що з того?

Сріблюк підморгнув і взяв його за гудзик піджака.

— Слухай-но, сватку. Мусиш в тому добре орієнтуватись. Дам тобі добру раду, але пам'ятай, що річ трохи є небезпечна. Отже, скажи, чи не могла би евентуально Валя піти з тобою десь на довший час?

— Ну, могла би...

Водосвятський щось своє думав і слухав, нетерпляче й гидливо скрививши губи. Ці галичане занадто вже дрібна публіка, мудрує, мудрує, а вимудрить щось нікчемне.

— Та швидче кажи, в чому річ!

Сріблюк склав бубликом, як жиди, два пальці й підняв до носа собі. Прижмуривши одне око, він лукаво сказав:

— Але чекай же троха. Панни Валі ще нема і... Ну, добре, я вже кажу далі. Отже, так: най панна Валя піде з тобою ніби до театру, але так, щоб евентуальне ніхто з знайомих її не міг там бачити. Власне, так, щоб вона могла прийти до тебе...

— Господи, Юльцю, вона щодня буває в мене, чорт, їй Богу! Сам же знаєш.

— А! Уже добре. Але на довший час. Я знаю, кільки вона у тебе сидить? Отже, так: скажи лікарю, най тобі дасть рецепта кантаріди. Розумієш? То єсть така річ, що як дати якій панні,

то хоч би вона, пані, була найморальніша від усіх святих, а всьо забуде й стане як єдвабна. Ото моя рада...

— А, дурна твоя рада! — розсердився Водосвятський. — Без всяких твоїх кантарід візьму її, коли схочу. “Кантаріда!” Тут є річ більш серйозна. Перш усього, чи вона ще схоче братись, хоч це й станеться. Чорт її ще знає, може, вона вже не така й незаймана, як ми собі думаємо. Такі моральні якраз і дивись. Та чорт з цим, а як не схоче братись?

— То є рація... То є рація! — злякано й швидко захитав головою Сріблюк. — Маєш абсолютну рацію!.. Слухай-но, а як вона заваготніє?

— От про це й я думаю... — покусуючи губу, пробурмотів Водосвятський. — Але... Є ще така річ. То одне, а тут друге. Ну, добре. Допустимо, вона заваготніє чи як там і ми повинчаємось, все як слід. Чи вона переведе на мене свій маєток? От може вийти історія! Що я женюсь, а вона ні копійки. Ха!

Водосвятський злісно засміявся.

— А може, мордovorот проклятий! Може. Щось таке вона ніби й натякала мені... Що чоловік мусить щось таке... що погано, коли чоловік живе на жінчині гроші... Словом, якась там ідейно-сентиментальна дурниця...

— Ну, це в неї тільки ідейність, це не може бути, — заспокоююче сказав Сріблюк. — Аби її, прошу вас, прикрутити, аби вона сі згодила, а тоді все можна.... Най підпише вексель, та й уже. Не хочу вінчатись, заки не підпишеш векся. Маю ідейні завдання, маю себе чимсь удержувати, а шлюб з тобою мене стіснить, отже, прошу ласкаво о компенсацію!

Сріблюк весело засміявся, потер руки й бадьоро ударив Водосвятського по плечі.

— Не журись, вуйку! Ми сі не дамо себе кругом пальця обвертїти. Менше з тим. От абись робив то швидче. Раз-два. Грошей нема. Той Скалозуб сі лютить як пес. Ви, каже, з хлібом гроші їсте.

— Так! — трїпнув головою Водосвятський. — Вексель —непогана річ! Це ідея. Браво, Галичина!

Він повеселїшав і почав розпитувать про Дїну. Сріблюк одповідав дуже охоче, весело, пускаючи віци, молодцовато підкручуючи вуси, але все ж таки так обережно, що з його слів нічого не можна було вивести певного: чи віддалась йому Дїна, чи ні, чи дасть грошей, чи не дасть. І як тільки попалась нагода, він непомітно перевів розмову на Олесю. Водосвятський прояснішав ще більше й почав розпитувать про неї. З одповідів Сріблюка знов нічого певного не можна було вивести, але було таке вражіння, що Олеся дуже зацікавлена Водосвятським і, можливо, навіть закохана. Дїна обіцяла неодмінно привести її сьогондї на засідання, але не знати, чи вона піде. Якщо піде, то, безумовно, не задля відроженства, а задля прекрасних очей славного редактора й борця за велике діло Миколи Водосвятського.

Микола за такий жарт зїмняв співредактора, повалив на канапу й став лоскотать, від чого Сріблюк заверещав і забив ногами, як в припадку.

В цей мент зачувся голосний стук у двері й обидва схопились.

— Ввійдїть! — крикнув Водосвятський.

Розчинились двері, й на порозі з’явились: попереду Федоренко під ручку з Дїною, а за ними Олеся й Валя. Федоренко галантно-жартївливо оступився й витягнув до дам закликаючим жестом руку.

Дами ввійшли, а за ними Федоренко.

— А що? А хто привів прекрасну половину відроженства? Хто? — жартївливо-хвастовито крикнув він і сам добродушно засміявся.

Його не слухали, бо прекрасна половина, миготячи капелюхами, щебечучи, сміючись, почала вітатись, роздягатись, поправляти зачіски. Сріблюк не встигав кидатись від одної до

другої, здираючи з дам їхню одягу з такою поспішністю, немов це були на них удави. Допмагаючи Діні, він все ж таки встиг прошепотіти їй на вухо:

— Найпрекраснішій зорі славної нової України вітання її сердечного раба.

За це Діна помалу скосила на його очі, потім закрила їх і зітхнула. Але зараз же підбігла до дзеркала і, загорнувши вуаль на капелюх, стала чепурити зачіску. Водосвятський стояв коло столу, поважно напнувши шию і поглядаючи на Олесю, яка, видно, почувала себе трохи ніяково. Вона довго не хотіла йти з Діною, одмовлялась тим, що не має ніякого відношення до політики, що йти для простої цікавості є образа для самих відроженців, але Діна таки умовила її, давши слово попередити всіх, що Олеся прийшла “так собі”.

Федоренко теж роздягся, акуратно й турботно повісивши своє пальто у такому місці, щоб ніхто не міг ні звалить його, ні забруднити. Потім вийняв хустку й витер своє жовте сухе лице з добродушно-сонними оченятками.

— Ну, кого ж ще нема? — спитав він, помалу обводячи усіх поглядом.

— Ще мають прийти Скалозуб, Пампущенко й Стельмашенко Вадим, — попередливо одповів Сріблюк.

— Стельмашенко? — холодно здивувалась Валя. — Мені здається, що йому серед нас не місце.

— О, пані добродійко! — хапливо сказав Сріблюк. — Ми про се вже балакали й не будемо ще раз піднімати питання.

Валя потиснула плечима з таким виглядом, немов говорила: “Прошу. В такому разі беріть на себе всю відповідальність”.

Як звичайно, вона була одягнена в дуже просту, навіть бідну, темного кольору кохточку, підперезана була ремінцем, і через те, що не мала на собі корсета, живіт випинився, як у літньої жінки. Вона одягалась просто з принципу й не носила корсета для того, щоб не перешкажати вільному, природному розвію тіла. Олеся часто змагалася з нею із цього приводу, їй було ніяково за Валю, хотілось, щоб вона якось підбрала свою баб'ячу роздавлену фігуру, щоб приховала її незграбність і важкуватість. Але Валя поради Олесі вважала буржуазними, відносилась до їх іноді навіть з гнівом і обуренням, доводячи, що греки, найгарніші люди у всій історії людськості, не носили корсетів і мали все ж таки найкращі тіла. Через це саме вона носила черевики, схожі на рукавиці, а коли ходила, то сильно надавлювала п'ятами, від чого боки у неї трусились, як холодець.